

KOLUMNI

ELÄIN – TAVOITTAMATON TUTKIMUSKOHDE?

Nora Schuurman

Humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä eläintutkimuksessa on tämän tästä esitetty kysymys: ”Mikä on eläin?” (esimerkiksi Ingold 1988.) Tutkimuksen volyyymi on ensimmäisten tärkeiden määrittelyvaiheiden jälkeen kasvanut 2000-luvulla lähes räjähdysmäisesti. Tässä vaiheessa onkin aiheellista pohtia, onko tutkimus onnistunut vastaamaan edellä esitettyyn kysymykseen ja samalla eläimiä sekä ihmisten ja eläinten suhdetta koskeviin teoreettisiin ja metodologisiin haasteisiin. Eräs ydinkysymys koskee niitä empiirisen tutkimuksen työkaluja, joilla eläimiin liittyviä käsityksiä jäsennetään ja joiden avulla myös ihmisen ja eläimen välistä rajaa määritellään ja puretaan.

IHMINEN ELÄIMEN MITTARINA?

Ehkä eniten käytetty eläinkäsityksiä jäsentävä käsite on antropomorfismi. Eläinten inhimillistämisen käsite haastaa eläimen ja ihmisen välisen diskursiivisen rajan määrittämällä eläimen ihmisen kaltaiseksi. Antropomorfismia on helppo käyttää apuna ihmisten ja eläinten välisten suhteiden empiirisessä tutkimuksessa, vaikka se on lopulta sangen epämääräinen. Vahvan määritelmän puuttuessa antropomorfismi toimii kuin kaleidoskooppi: kun sitä kääntelee eri asentoihin, näkymä on aina erilainen. Mitä nimittäin käytännössä tarkoittaa, että eläintä pidetään ihmisen kaltaisena, sille puhutaan kuin ihmiselle tai siihen suhtaudutaan ikään kuin se olisi ihminen? Eihän ole edes selvää, mitä sillä ihmisellä tarkoitetaan, johon eläimiä verrataan. Asia ei juuri näytä herättävän

kiinnostusta eläintutkimuksen piirissä, joten tutkimusta päädytään tekemään melko implisiittisillä käsitteillä.

Antropomorfismi jäsentyy ehkä selkeimmin Horowitzin (2007) jaottelussa, jonka mukaan ilmiö voidaan jakaa pääpiirteittäin kahteen muotoon. Eläinten kirjaimellinen inhimillistäminen tarkoittaa sitä, mihin yleensä viitataan, kun antropomorfismia kritisoidaan. Tässä ajattelutavassa ihmisten henkiset ja usein myös fyysiset ominaisuudet siirretään suoraan eläimille, jolloin eläimen uskotaan vaikkapa kokevan kylmää ihmisen tavoin. Ennen kaikkea eläinten kirjaimellinen inhimillistäminen kuitenkin sisältää käsityksiä eläinten kyvystä ajatella käsitteellisesti, tiedostaa menneisyytensä ja tulevaisuutensa ja kokea olevansa osa yhteiskuntaa, esimerkiksi ymmärtämällä oman identiteettinsä lemmikkinä tai tuotantoeläimenä ihmisen näkökulmasta. Eläinten pitäminen kirjaimellisesti ihmisen kaltaisena nähdään vastakohtana eläimen ymmärtämiselle eläimenä, sekä lajinsa edustajana että yksilönä.

Analogisessa inhimillistämässä sen sijaan eläimistä puhutaan samalla tavoin, samoilla sanoilla ja termeillä kuin ihmisistä, mutta eläintä ei varsinaisesti pidetä ihmisen kaltaisena. Tarkoituksena on pikemminkin eläimen empaattinen ymmärtäminen ja sen oman eläinnäkökulman verbalisointi. Tällainen eläinten inhimillistäminen on arkikielessä yleinen tapa tulkita eläimiä, niiden intentioita, tunteita ja toimintaa (Arluke & Sanders 1996). Sitä on myös vaikea välttää, koska vaihtoehtoja ei juuri ole: arkikielessä ei voida puhua tieteen käsittein.

Empiirisessä tutkimuksessa antropomorfismi kulkee monesti yhtä matkaa sellaisten käsitteiden kanssa kuin ihmisen ja eläimen välinen vuorovaikutus, kommunikaatio ja kumppanuus. Antropomorfismi liitetään eläintä kohtaan tunnettuun kiintymykseen siten, että ihminen, jolla on läheinen emotionaalinen suhde esimerkiksi lemmikkiinsä, automaattisesti myös inhimillistää tätä. Tällöin kiintymys sinänsä rajataan ihmisen ominaisuudeksi, ja emotionaalisuus määrittyy eläimen itsensä kannalta jopa luonnottomaksi. Esimerkiksi James Serpell (2003) rinnastaa ihmisen ja eläimen välisen kumppanuussuhteen eläimen kirjaimelliseen inhimillistämiseen.

HAASTEENA ELÄINKESKEISYYS

Mutta voiko tunnesiteen ja inhimillistämisen väliin todella vetää yhtäläisyysmerkin? Jos vuorovaikutus eläimen kanssa johtaa eläimen inhimillistämiseen, niin onko silloin olemassa ylipäättään käsitystä eläimistä eläiminä? Syyllistyykö tutkija antroposentrisiin eli ihmiskeskeisyyteen määrittäessään ihmisen ja eläimen välisen kumppanuuden kategorisesti eläinten inhimillistämiseksi – vai onko niin, että eläin todella merkitsee ihmiselle aina jotain muuta kuin eläimyyttä, joko mekaanista konetta tai ihmistä? Jos tutkimuksessa ei kirjoiteta tätä auki ja problematisoida eläinten osuutta sosiaalisissa tai emotionaalisissa suhteissa, tutkija tulee myös implisiittisesti korostaneeksi ihmisten ja eläinten välistä eroa. Eronteko on kuitenkin niin keskeinen kysymys eläintutkimuksessa, ettei sitä pitäisi ohittaa reflektoimatta.

Jos eläinten kirjaimellinen inhimillistäminen on antroposentristä, analogista inhimillistämistä sen sijaan voi pitää jossain määrin zoosentrisenä, eläinkeskeisenä. Vaikka

eläinkeskeisyys on Adrian Franklinin (1999) mukaan modernisaation mukanaan tuoma ilmiö, sen saaminen tutkimuksessa esiin on usein hankalaa (esimerkiksi Gouabault ym. 2011). Silti eläintutkimuksessa voi erottaa pyrkimyksen zoosentrisen otteen vahvistamiseen. Vanha käsitys siitä, että humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä tutkitaan vain ihmisten maailmassa tapahtuvia, eläimiin liittyviä ilmiöitä, ei enää aivan riitä, vaan eläimen oma toimijuus pitäisi tavalla tai toisella saada tutkimuksessa esiin (esimerkiksi Swart 2007). Eläinten toimijuus, subjektiiviset kokemukset ja teot kiinnostavat tutkijoita entistä enemmän – siksi, että luonnontieteen kontribuutio koetaan riittämättömäksi?

Lynda Birke (2009) huomauttaa, että ihmisen ja eläinten suhteen tutkimus on tähän asti ollut kaksijakoista. Humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä on tutkittu ihmistä eläinsuhteen yhtenä osapuolena ja vastaavasti luonnontieteissä suhteen toista osapuolta, eläintä. Tulos on dualistinen ja muistuttaa kovasti länsimaisen ajattelun laajempaa dualismia, mikä ei ole sattumaa. Birke esittääkin, että sen lisäksi, että ihmisen ja eläinten välistä rajaa yritetään käsitteellisellä tasolla purkaa, myös empiirisessä tutkimuksessa pitäisi päästä käsiksi siihen, mitä ihmisen ja eläimen väliin jää: elettyyn ja vuorovaikutteeseen suhteeseen.

KOHTI KOKONAISVALTAISTA KONTEKSTUAALISUUTTA

Yhteiskuntatieteellisessä ja kulttuurisessa eläintutkimuksessa onkin 2000-luvun puolella peräänkuulutettu entistä konkreettisempaa ja kontekstuaalisempaa ihmisten ja eläinten suhteen tutkimusta, jossa myös eläimen ja koko suhteen materiaalisuudella on merkitystä (esimerkiksi Barad 2003; Birke ym. 2004; Despret 2004). Kyse on käytännöistä, ruumiillisuudesta sekä ihmisten ja eläinten välisestä vuorovaikutuksesta. Kysymykseen 'mikä on eläin?' jätetään tarkoituksellisesti vastaamatta, sillä pyrkimyksenä on ottaa etäisyyttä eläimen universaalia olemusta kuvaavaan eläin-essentialismiin (Thompson 2011). Eläimet eivät ole olemassa universaaleina teoreettisina konstruktioina, vaan ne ja niiden asema, rooli ja merkitykset rakentuvat materiaalis-diskursiivisena prosessina, kontekstuaalisesti ajassa ja paikassa aina jossain määrin eri tavoin. Eläinten representaatiot eivät voi olla staattisia, sillä eläinten oma toiminta puuttuu niihin ja aiheuttaa jatkuvaa uudelleenarviointia.

Konkreettisesti tutkimusta tarvittaisiin siis niistä ilmiöistä ja käytännöistä, joissa ihmiset ja eläimet ovat tekemisissä keskenään, ja tarkastella sitä, mitä ihmisten ja eläinten välisissä suhteissa oikeastaan tapahtuu ja mitä mistäkin ehkä seuraa. Näkökulman muutos on merkittävä, eikä tutkijoille asetettu haaste ole vähäinen. Seurauksena voisi kuitenkin olla antropomorfismin kaltaisten käsitteiden täsmentyminen, jolloin ne saisivat tarkemman merkityksisällön ja suuremman painoarvon. Nähtäväksi jää, miten haasteeseen vastataan.

KIRJALLISUUS

- ARLUKE, ARNOLD & SANDERS, CLINTON E. 1996: *Regarding Animals*. Philadelphia: Temple University Press.
- BARAD, KAREN 2003: "Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter". – *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 28(3).
- BIRKE, LYNDA 2009: *Interwoven Lives: Understanding Human/Animal Connections*. – Holmberg, Tora (ed.). *Investigating Human-Animal Relations in Science, Culture and Work*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- BIRKE, LYNDA, BRYLD, METTE & LYKKE, NINA 2004: Animal performances. An exploration of intersections between feminist science studies and studies of human/animal relationships. – *Feminist Theory* 5(2).
- DESPRET, VINCIANE 2004: The Body We Care For: Figures of Anthro-zoogenesis. – *Body & Society* 10(2/3).
- FRANKLIN, ADRIAN 1999: *Animals and Modern Cultures. A Sociology of Human-Animal Relations in Modernity*. London: Sage Publications.
- GOUABAULT, EMMANUEL, DUBIED, ANNIK & BURTON-JEANGROS, CLAUDINE 2011: Genuine Zoocentrism or Dogged Anthropocentrism? On the Personification of Animal Figures in the News. – *Humanimalia* 3(1) [online]. < <http://www.depauw.edu/humanimalia/issue%2005/gouabault.html> > [1.3.2013.]
- HOROWITZ, ALEXANDRA C. 2007: Anthropomorphism. – Bekoff, Marc (ed.): *Encyclopedia of human-animal relationships: a global exploration of our connections with animals.*, Westport, Conn: Greenwood Press.
- INGOLD, TIM 1988: *What is an animal*. London: Routledge.
- SERPELL, JAMES 2003: Anthropomorphism and Anthropomorphic Selection – Beyond the "Cute Response". – *Society & Animals* 11(1).
- SWART, SANDRA 2007: "But Where is the Bloody Horse?": Textuality and Corporeality in the "Animal Turn". – *JLS/TLW* 23(3).
- THOMPSON, KIRRILLY 2011: Theorising Rider-Horse Relations: An Ethnographic Illustration of the Centaur Metaphor in the Spanish Bullfight. – Taylor, Nik & Signal, Tania (eds.). *Theorizing Animals. Re-thinking Humanimal Relations*. Leiden: Brill.

YTT Nora Schuurman työskentelee tutkijatohtorina Itä-Suomen yliopistossa.